

OYGUL BILAN BAXTIYOR

(ertak)

Bir bor ekan, bir yo‘q ekan, qadim zamonlarda bir podsho bor ekan, bu podshoning qazosi yetib o‘lgach, undan bir qiz qolgan ekan. U qiz juda aqlli, dono ekan. Soz chertar ekan, qo‘shiq aytar ekan, gilam to‘qir ekan, surat solar ekan. Qisqasi, qirq xil hunari bor ekan. Kunlardan bir kun qizning bo‘yi yetib, erga chiqadigan vaqti kelibdi, lekin turli bahonalarni qilib, kelgan sovchilarni umidsiz qaytarveribdi.

Bozor kuni qiz darvozasining tirqishidan ko‘chaga qarab o‘tirgan ekan, bir yosh yigit ko‘chadan o‘taveribdi. Yigit bosh yalang, usti yupun ekan, oyog‘ida ham hech narsa yo‘q ekan.

— Ana shu yigitni oldimga olib keling! — deb buyruq beribdi qiz. Xizmatkorlar yigitning orqasidan yetib borib:

— Podshoning qizi seni chaqiryapti, — debdilar. Yigit indamay ketaveribdi. Xizmatkorlar buni qaytib kelib qizga aytibdilar. Shunda qiz: «Uyalgandir, mana bu baxmal kamzulni, yaxshi ust-boshlarni olib boringlar!» — debdi. Xizmatkorlar yigitning orqasidan quvib yetib, «yur!» — debdilar. Yigit: «Bormayman», — debdi. Xizmatkorlar qizning yoniga qaytib kelishibdi. Shunda qiz:

— Boringlar, otamning otini egarlab, oltin qainchisi bilan yigitning oldiga olib boringlar! — debdi. Shunda yigit yasanib- tusanib, podshoning otiga minib, oltin qamchmni o‘ynatib, qizning oldiga kelibdi. Yigitning oti Baxtiyor ekan. Podshoning qizi yigitni sevib qolibdi. Qirq kecha-qirq kunduz to‘y qilib, Baxtiyorga erga chiqibdi. Qiz bilan yigit kayf-safoda yashayveribdilar, mol-dunyoni sarf qilaveribdilar, yigit sharob — aroq ichib yuraveribdi, qiz soz chertib, qo‘shiq aytib o‘tiraveribdi. Shunday qilib, ko‘p zamon o‘tmay ular bor-yo‘qlaridan ajralibdilar. Ularning ahvollari og‘irlashibdi, yemakka ham hech narsalari qolmabdi. Shunda qiz o‘ylab-o‘ylab, oxiri qo‘lidagi oltin uzugini chiqarib yigitga beribdi-da:

— Bor, bozorga olib borib sot, puliga falon qadoq yung, falon misqol rang — bo‘yoq, falon tangasiga zar ol! — deb buyuribdi. Yigit xotini aytgan narsalarning hammasini olib kelibdi. Shunda qiz bir oygacha kecha-kunduz o‘tirib ajoyib bir gilam to‘qibdi. U gilamning o‘rtasiga o‘z rasmini solibdi. Shundan keyin qiz yigitga:

— Kim besh yuz tilla bersa sot, bo‘lmasa - sotma. Esingda bo‘lsin, bir sotgan kishingga qaytarib mol sotma, — debdi. Baxtiyor gilamni bozorga olib boribdi-da, uni besh yuz tillaga sotibdi. Shundan keyin ularning ahvoli biroz tuzalibdi. Qiz yigitga bozordan bir do‘kon ochib beribdi. Qiz gilam to‘qibdi, matoga har xil bo‘yoqlar bilan suratlar solibdi, zardan turli qimmatbaho narsalar yasabdi, yigit bo‘lsa do‘konda o‘tirib sotaveribdi.

Bir qancha vaqtlar o‘tgandan keyin, qiz yana bir gilam to‘qibdi, bu gilami juda ham chiroyli bo‘lib, avvalgisidan yuz chandon ortiq bo‘libdi. Qiz yigitga:

— Buni ming tillaga sotasan, — debdi. Baxtiyor gilamni do‘koniga olib borib osib qo‘yibdi.

Bir ayyor savdogar bor ekan. Uni Xo‘ja savdogar der ekanlar. Yigitning gilamini avval ham shu savdogar sotib olar ekan. Bu savdogar qizning suratini gilamda ko‘rib, oshiq bo‘lib qolgan ekan. Gilamni kim to‘qiganligini bilolmay sarson ekan. Xo‘ja savdogar ming tilla berib u gilamni ham sotib olibdi. Yigit Oygulning: «Bir sotgan kishiga ikkinchi narsa sotma» degan o‘gitini esidan chiqarib qo‘ygan ekan.

Xo‘ja savdogar gilamni olib borib, kal xizmatkoriga:

— Sen kech bo‘lganda yigitning izidan borib, uyini bilib kel, — debdi. Kal xizmatkor Baxtiyorning orqasidan borib, uning uyini bilib kelibdi. Ertasi kuni savdogar yigitning do‘koniga kelib, ko‘p pul berib, do‘kondagi Oygul ishlagan narsalardan olibdi va yigitni mehmonga chaqiribdi. Shu kuni yigitni yaxshilab mehmon qilibdilar. Yigit uyiga kelib, bo‘lgan gaplarni birma-bir xotiniga aytib: Biz ham uni ziyofatga chaqiramiz, yaxshi odam ekan, - debdi. Xotin boshda ko‘nmabdi, keyin:

— Boshqa bir kishinikiga chaqir, o‘z uyingga olib kelma, — debdi. Yigit, «yaxshi» debdi-da, ertasi savdogarni qo‘shnisinikiga ziyofatga chaqiribdi.

Ziyofatda yigit mast bo‘lib qolibdi. Xo‘ja savdogarning odamlari qizning ustiga bostirib kirib, uni bog‘labdilar-da, tuyaga ortib, cho‘lga qarab jo‘nabdilar. Xo‘ja savdogar qizni olib boshqa yurtga ketibdi.

Oradan ikki kun o‘tibdi. Qo‘shni kampir yigit bilan qizdan darak bo‘lmaganidan xavotir olib, uyga kiribdi, qarasa, yigit rangi o‘chgan, qoni qochgan, ozib-to‘zib, yerga bag‘rini berib xasta yotibdi. Kampir hayron bo‘lib yigitning boshini ko‘tarib, tizzasiga qo‘yibdi, og‘ziga suv tomizgan ekan, yigit ko‘zini ochibdi. Kampir hol-ahvol so‘rabdi. Baxtiyor yig‘lab, bo‘lgan voqeani bir-bir aytib beribdi. Shunda kampir: «Bunday yota bergandan foyda yo‘q, o‘g‘lim, tur o‘rningdan, chorasini ko‘rish kerak, men senga qo‘limdan kelganicha yordam beraman», — debdi.

Kampir bilan ikkisi yo‘lga ravona bo‘libdilar. Uch kecha-kunduz deganda Xo‘ja savdogarning yurtiga yetibdilar. Lekin shuncha surishtirsalar ham Xo‘ja savdogarning uyini aniqlay olmabdilar. Shunda kampir yigitga: «Sen bolam, menga charxchilik buyumlarini topib ber, men uyma-uy yurib, charxchilik qilaman, Oygulni shu shahardan topamiz», — debdi. Kampirning bu maslahati yigitga ham ma‘qul tushibdi.

Darrov kampirning aytgan bo‘yoq-so‘yoq, oyna-taroq, igna, saqich, ip, aqngishvona kabi narsalarini topib beribdi. Kampir ertalabdan kechgacha har kun uyma-uy yurib, charchilik qilibdi. Bir kun kampir Oygulning Xo‘ja savdogarning uyida tutqin bo‘lib yotganligini aniqlabdi. Qiz juda ehtiyotlik bilan saqlanar ekan. Qanchadan-qancha poyloqchi-ayg‘oqchilar uning iziga qo‘yilgan ekan. Xo‘ja savdogar uni o‘ziga xotin qilib olaman desa, Oygul «qirq kun muhlat bering, axir mening erim bor, qirq kunda erim mendan umidini uzadi, keyin mayli, sizga xotin bo‘laman», — deb javob beribdi. Xo‘ja savdogar

ham qizning bu shartiga ko'ribdi. Kunlardan bir kun Xo'ja savdogar Oygulni o'z qorovullariga topshirib, tayinlab, boshqa yurtga savdogarchilik bilan ketibdi. Kampir fursatdan foydalanib, qiz bilan pana joyda so'zlashibdi. Shunda Oygul kampirga: «Baxtiyor falon kuni kechqurun bog'ning devori orqasida meni kutsin, men chiqaman, birga qochamiz», - debdi. Kampir darrov bu gapni Baxtiyorga yetkazibdi. Yigit toqatsizlanib belgilangan vaqtdan ilgariroq qizning aytgan joyiga yetib kelibdi. Bir necha kundan beri uxlamaganligi uchun, xayol surib yotib uxlab qolibdi.

Shu kuni kechasi yetti qaroqchi savdogarning yo'qligidan foydalanib, uning uyiga o'g'irlikka tushib, bog'ning devori orqasida poylab yotgan ekanlar. Bir mahal Oygul kelib, qorong'ida timiskilanib, devor orqasiga bir xalta tillani irg'itib yuboribdi. Qaroqchilardan biri uni ilib olibdi, qizning o'zi irg'ib devorning ustiga chiqqanda, ikkinchi bir qaroqchi uni ilib olib, otga o'ngarib, urib jo'nab qolibdi.

Bu qaroqchilar bir tog'ning o'ngiridan o'zlariga makon qilib olib, kunduzlari dam olib, kechalari o'g'irlikka chiqar ekanlar. Ularning uylarida bir kampir turar ekan, qaroqchilarga ovqat pishirar, kir yuvar, har xil xizmatlarini qilar ekan. G'orning ichi xuddi mehmonxonadek turli jihozlar bilan bezatilgan ekan, turli-tuman kiyimlar, egar-jabduq, qurol-yarog', qimmatbaho uskunalar bilan liq to'la ekan. Navbati bilan minish uchun qo'sha-qo'sha otlari ham bor ekan.

Bir kuni hamma qaroqchilar otlanib, tog' tepaliklarini sayr-tamosha qilish, shamollash uchun shikorga chiqib ketibdi. Qiz bilan kampir uyda qolibdi. oftobshuvoq o'tirib, iyib ketgan kampir: «Hoy qiz, kel boshimni boqib qo'y», — debdi. Oygul kampirning boshini boqishga o'tiribdi. Uning boshi ko'pdan yuvilmay, kirlanib, bitlab ketgan ekan. Boqqan sari kampirga yoqib, birpasda ko'zi uyquga ketibdi. Qiz fursatdan foydalanib, eng yaxshi otni topib egarlabdi, ustiga yaxshi kiyimlardan kiyib, qurol-yarog'larni osib, otga minib, hayto-hayt deb yo'lga tushibdi. Qiz yo'lda ketaversin, gapni qolganlardan eshiting. Baxtiyor uyg'onib qarasa, bog' devori orqasida bir o'zi yolg'iz yotibdi. «Endi dunyoda Oyguldan ayrilib yashash mumkin emas, yo Oygulni topishim kerak, yoki sargardonlikda sevgan yorimning yo'lida jonimni fido qilishim kerak», — deb qalandarlar kiyimini kiyib, yo'lga tushibdi. Xo'ja savdogar o'z uyiga qaytib qarasa, qiz yo'q emish. Xizmatkorlarini urib kaltaklasa ham natija chiqmabdi. Oxiri «Hap sen qizni qarab tur, qo'limga tusharsan!» - debdi-da, suratini o'zgartirib, u ham qalandar kiyimini kiyib, yo'lga tushibdi. Yetti qaroqchi ham qaytib kelib qarasarlar, qiz yo'q emish. Kampirni sochidan sudrab toza urishibdi, natija chiqmabdi. Keyin ular ham: «Shu qizni topmasak, yashash biz uchun harom bo'lsin!» — deb qasam ichibdilar-da, har biri har tomonga qizni izlab ketibdi. Bular hammasi qizni izlab sargardon bo'lib yuraversin, endi gapni qizdan eshiting. Oygul otni choptirganicha choptirib, yetti kecha-yu yetti

kunduz yo‘l bosibdi. Cho‘li-biyobonlardan, qum tepaliklaridan o‘tib, oxiri bir shaharga borib yetibdi. Tong otib, quyosh qizarib chiqa boshlagan kezda u shahar darvozasidan kirib boribdi. Qarasa shahar xalqi bir katta maydonga to‘plangan. Keyin ma‘lum bo‘lishicha, shu shaharning podshosi o‘lib, qoida bo‘yicha davlat qushi uchirilar ekan.

Shu davlat qushi kimning boshiga qo‘nsa, shu kishini podsho ko‘tarar ekanlar. Davlat qushi kelib Oygulning boshiga qo‘nibdi. Shunda odamlar qizni qo‘yarda-qo‘ymasdan ming izzat-u ikrom, hurmat-u tavoze bilan oltin kajavaga o‘tqazib podshoning saroyiga olib boribdilar. Oygul qiz nima gap ekanligidan xabarsiz aqli lol bo‘lib, hech narsaga tushunmay boraveribdi. O‘ziga yaqin turgan bir oqsoqol kishidan so‘rabdi. Haligi oqsoqol kishi vazir ekan, hamma voqeani gapirib beribdi. Oygul qiz yigit kiyimini kiyib olgani uchun ular tanimabdilar, qiz ekanligini bilmabdilar. Oygul taqdirga tan berib, taxtga o‘tiribdi, darrov bir necha buyruqlar chiqaribdi. «Xo‘ja savdogar otliq kishini qaysi yurtidan bo‘lsa ham topib kelinglar, yetti qaroqchi qo‘lga olinsin. Baxtiyor otli kambag‘al yigit uchrasa mening oldimga olib kelinglar!» - deb buyruq chiqaribdi. Ikkinchisi, xalqning ahvolini yaxshilash uchun chora ko‘ribdi, soliqlardan ko‘p bechoralarni ozod qilibdi, zindondagi ko‘p begunoh odamlarni ozod qilib yuboribdi. Yaxshi imoratlar soldiribdi, qasr-koshonalar, saroylar qurdiribdi, kishining aqli hayron qoladigan musofirxonalar, bog‘-rog‘lar bunyodga kelibdi. Qisqa muddat ichida yosh podshoning dovrug‘i olamga ketibdi. Oygul adolat eshigini ochib, hammasining hol-ahvoliga qarab ish yurgazibdi, zolimlarni jazolabdi, bechoralarga panoh beribdi. Podsho haftada ikki kun o‘zi soldirgan musofirxonaga borib, har yurtidan kelgan musofirlarning hikoyasini tinglar, arz-dodi bo‘lsa quloq solar ekan. Kunlardan bir kun podsho o‘z vazirlari bilan musofirxonaning bog‘iga kirib chet yurtlardan kelgan musofirlar bilan suhbatlashibdi. Navbat o‘zi o‘qchaygan, ko‘zlari cho‘qchaygan, yuzi mag‘ordek, so‘zlari qordek bir badburush odamga yetibdi. Bu odam qaroqchilarning boshlig‘i ekan. Yosh podsho uning oldiga kelibdi. Qaroqchilarning boshlig‘i o‘rnidan turib, qo‘l qovushtirib salom beribdi. «Siz kim bo‘lasiz? - deb so‘rabdi Oygul. Qayoqdan kelib qaysi yurtlarga borayotirsiz?». Shunda qaroqchilarning boshlig‘i: «Podshohim, musofiringiz el kezib yurgan sayohatchilardan bo‘ladi, taqdirimiz ekan, sizning dargohingizga kirib qolibmiz, agar gunohimiz bo‘lsa, kechirgaysiz?», - deb, boshi yerga tekkuncha ta‘zim qilibdi. Keyin bu podsho yana qanday so‘roq berar ekan, deb kutib turibdi. Shunda podsho: «Siz falon yurtdagi qaroqchilarning boshlig‘i falon kal emasmisiz?» - deb so‘rabdi. «Ha, ilgari shunday edi, hozir qaroqchilik

qilmaymiz», - debdi haligi kishi. «Undan keyin siz Xo‘ja savdogar degan odamnikiga o‘g‘irlikka tushganmisiz? - deb so‘rabdi. «Ha, podshohim, bir vaqtlar shunday ahmoqlik bo‘lgan edi», - debdi. «U yerdan bir qizni, bir xalta oltinni olib qochganmi edingiz?» - deb so‘rabdi podsho qovog‘ini solib, qoshini chiyirib. «Ha, shunday podshohim», - debdi qaroqchining rangi oqarib, - xudo o‘zi yetkazdi, deb olib ketavergan edik, agar gunohimiz shu bo‘lsa, kechirim so‘raymiz», - debdi qaroqchi. Shunda podsho: «Jallod!» deb qichqiribdi. «Labbay» deb ikkita jallod oyboltasini ko‘tarib yetib kelibdi. «Bu o‘g‘ri, muttaham, qaroqchini o‘tga solib kuydiringlar, kulini ko‘kka sovuringlar!» - deb buyruq beribdi. Shunda qaroqchining ko‘zlari xonasidan chiqib ketayozibdi. Jallodlar buyruqni bajarish uchun saroydan chiqibdilar. Bunga hayron bo‘lgan el o‘z podsholarini avliyo deb bilibdilar, unga ishonchlari yana ham ortibdi.

Shu yo‘sinda har kelganda yetti qaroqchining hammasmi bir- bir qo‘lga tushiribdi, hammasiga jazo beribdi. Lekin Oygul doim g‘amda, hech kulib xursand bo‘lmas ekan, hamma vaqt xayol surib yurar ekan.

Kunlardan bir kun musofirxonaga bir yigit kirib kelibdi. Uning ust-boshi yirtilib, to‘zib ketgan, rangi za‘farondek, o‘zi g‘amgin emish. Podsho uni ko‘rib darrov tanibdi. Bu yigit o‘zining eri Baxtiyor ekan. Podsho yuragini bosib: «Xo‘sh, yaxshi yigit, sizga yo‘l bo‘lsin, qaysi yurtlardan kelib, qaysi tomonlarga ketayotirsiz, nega buncha g‘amgin ko‘rinasiz?» - deb so‘rabdi-da, o‘zi titrab, qaltirab, rangi o‘zgarib, o‘zidan ketayozibdi. Baxtiyor bo‘lgan voqealar, boshidan o‘tgan sarguzashtlarini yig‘lab turib bir-bir hikoya qilib beribdi. Saroyda o‘tirganlarning hammasi yig‘labdi. «Endi shu qizni, - deb davom etibdi Baxtiyor, - izlab, shaharma- shahar kezib yuribman, podshohim», — debdi.

Shunda Oygul: «Yaxshi yigit, agar siz mening dargohimda qolsangiz, sizga yurtdagi xohlagan qizingizni olib beraman, siz shu yerda qoling!» — debdi. Yigit: «Yo‘q, podshohim, men o‘z yorimdan boshqani demayman, izlab topsam yaxshi, topmasam, yor ko‘yida jonimni fido qilaman», - debdi. «Axir, mening o‘tim Baxtiyor, agar baxtim yori bersa, yostiqdoshimni albatta topaman», debdi-da, bo‘yn egib ta‘zim qilibdi. Shunda Oygul: «Agar men sizning yostiqdoshingizni topishga yordam bersam, siz shu yerda qolasizmi?» — deb so‘rabdi Oygul. Yigit: «Jonim bilan qolaman, o‘lgimimcha xizmatigingizni qilaman», — debdi.

Podsho xizmatkorlariga: «Bu yigitni hammomga olib boring, yangi shohona kiyimlar kiydiring!» - deb buyuribdi. Uni hammomga olib borib, yuvintiribdilar, shohona kiyimlar kiygizibdilar. Keyin Oygulning istagiga ko‘ra, unga saroyning ichki xonasidan birini bezatib beribdilar.

Bir kun podsho yigitni o‘zi yotadigan uyga taklif qilibdi. Yigit podshoning qoshiga kelibdi.

Qiz boshini ochib, yigitga: «Sen o‘z yostiqdoshingni unut, men senga yurtning eng chiroyli qizini olib beraman», — deb yana bir marta aytibdi.

Shunda yigit: — «Yo‘q, podshohim, men undan boshqani desam, dunyo menga haromdir debdi. Oygul shunda bo‘shashib, o‘z eriga bo‘lgan muhabbati jo‘sh urib, birdan boshidan tojini olib, sunbul sochlarini to‘zg‘itib yuboribdi. Shunda yigit «oh» deb hushidan ketibdi.

Oygul erining yuziga suv sepib, boshi-ko‘zini silab hushiga keltiribdi. Shunda yigit o‘z yorini tanib, quchoqlab olibdi. «Tushimmi, o‘ngimmi?» — deb ko‘z yoshlarini oqizibdi. Shundan keyin Oygul o‘z yorini quchoqlagan holda o‘tirib: «Ishonavering, men sizning o‘sha Oygulingizman» deb bo‘lgan voqealarni birma-bir aytib beribdi. Keyin: «Bu yerdagilar mening ayol kishi ekanimni bilmaydilar, sir ikkimizning oramizda qolsin, keyin nima bo‘lsa, ko‘rarmiz», — deb ikkisi ilonday to‘lg‘anishib, o‘pishib-quchoqlashib o‘tiraverishibdi.

Shunday qilib, ikkalasi kechalari er-u xotin, kunduzlari esa o‘z ishlari bilan band bo‘lib, sir saqlab yuraveribdilar. Oydan-oy o‘tib Oygul homilador bo‘libdi. Sir ochilib qolishidan xavflangan podsho yurtning kattalarini yig‘ib quyidagicha arz qilibdi: «Aziz fuqarolar, meni hurmat qilib podsho ko‘tardingiz, qo‘limdan kelgancha yurtni obod, elni tinch qilish uchun urindim. Endi men o‘z yurtimga qaytay, ota-onam qarib, ishga yaroqsiz bo‘lib qolgan, menga endi ijozat beringlar», — deb yalinib-yolvoribdi. Yurtning kattalari noiloj javob berishibdi. Butun el-yurt podshoni kuzatish uchun chiqibdi, qirqta tuyaga mol-dunyo ortib, yetti kunlik yo‘lgacha lashkarlar ularni qo‘rib boribdi. Baxtiyor bilan Oygul ko‘p yo‘l bosib, ona yurtga yaqinlashibdilar. O‘z shaharlarining chetrog‘ida bir ajoyib qasr soldirib, bog‘-rog‘ qildirib, shunda yashay beribdilar. Shahar xalqi bir kun qarasa, sharqdan ham, g‘arbdan ham quyosh chiqqan emish. Baxtiyor bilan Oygul o‘z joylarini shu qadar chiroyli qilib, marmar va oltin bilan bezagan ekanlar, yarqirab turgan shu‘la shu joyning aksi ekan. Shaharning fuqarosi gap nima ekanligini anglab, aqlari shoshib, hammalari Oygulning oldiga borib, ming izzat-ikrom bilan shaharga olib kelibdilar va «O‘z otangning taxtiga o‘zing o‘tir endi» deb qulluq qilibdilar. Qirq kecha-qirq kunduz to‘y-tomosha qilib, murod- maqsadlariga yetibdilar.

“Oqila qiz kitobidan”